

Vanuit het donker rijst een arm op naar het licht. De hand in de vorm van de letter *sjin*, eerste letter van het woord *sjalom* (vrede) en van *sjelémoet* (volkomenheid). De treden (links) suggereren de mogelijkheid naar een hoger niveau te stijgen. Samen met de sjofar (aankondiging van de *masjach*) symbolen van herstel en vervolmaking van de schepping. MvL

tekst: Ido Abram

DE OPMARS VAN *tiko*en *olam*

De populariteit van het Hebreeuwse begrip *tiko*en *olam*, het repareren, verbeteren of perfectioneren van de wereld, is ongekend. Niet alleen bij Joden, maar ook bij anderen, vooral Amerikanen. Het is een onderdeel van het alledaagse Engelse spraakgebruik geworden.

De volgende grap wijst op die bekendheid. Toen een jeugdige Amerikaanse idealist in Israël aankwam om vrijwilligerswerk te gaan doen, vroeg hij aan zijn daar wonende neef: 'Hoe vertaal je *tiko*en *olam* in het Hebreuws?' Hij was er zeker van dat het een Amerikaans idee was. In 2012 verklaarde zelfs Barack Obama dat 'het begrip *tiko*en *olam* zijn leven had verrijkt en geleid'. Maar laten we bij het begin beginnen.

In Genesis 12:3 zegt God dat 'alle volken op aarde door hem (Abram, later Abraham) gezegend zullen worden'. Alle volken, dus niet alleen het nageslacht van Abraham, niet alleen het Joodse volk. Is dit een voorspelling? Een belofte? Of is het beide? In het klassieke *Alenoe* gebed wordt dit verbreed tot 'de wereld vervolmaken (*letakeen olam*) onder de soevereiniteit van God'. *Tiko*en *olam* richt zich hier niet alleen op mensen, maar op de hele wereld. Als God zo iets ambitieus in

het vooruitzicht stelt, dan moet het ook worden waargemaakt. Daartoe hebben onze geleerden de *halacha* ontwikkeld, het normatieve systeem van ge- en verboden als praktische leidraad voor menselijk handelen. Wat staat er nu in de halachische literatuur over *tiko*en *olam*? Relatief bitter weinig en dat is des te merkwaardiger als je weet dat, nog tot het eind van de achttiende eeuw ongeveer tachtig procent van de totale Joodse literaire productie uit halachische studies bestond.

Agada

Maar Jodendom (Tora) is meer dan alleen halacha. Tegenover het normatieve gedeelte van de Tora staat het verhalende (inclusief het mystieke) gedeelte, het niet-halachische, dat *agada* wordt genoemd. Die maakt gebruik van de meest uiteenlopende stijlfiguren en symbolische interpretaties, zoals parabellen en allegorieën, metaforen en spreuken, lyrische gedich-

Marcus van Loopik (1950) is grafisch kunstenaar en judaïcus. Zie voor kunst en midrasj-lessen de website www.marmora.nl

ten, klaagzangen, gedramatiseerde dialogen, hyperbolen en woord- en letterspelletjes. Vergeleken met de barokke agadische verteltrant doet de halachische discussie sober aan. Hoewel de halacha normatief is en de agada niet, wil dit niet zeggen dat de eerste belangrijker is of dat de agada slechts folklore is. Het is onjuist om te menen dat de kern of 'het wezen' van de Tora de halacha is. Even onjuist is het om te menen dat de agada dit is. De wisselwerking tussen halacha en de agada, de balans tussen het normatieve en het verhalende, is kenmerkend voor het Jodendom. Vele agadische uitspraken op het terrein van de ethiek zijn als concrete halachische regels geformuleerd. Sterker nog: het normatieve gezag van de halacha berust op de agada dat God op de berg Sinai aan Mozes de Tora heeft gegeven.

In het algemeen kun je zeggen dat de orthodoxe stromingen in het jodendom de nadruk leggen op de halacha, op het concrete en specifieke (*Sjoelchan Aroech*) en de liberale stromingen meer op de agada, op het speculatieve en universele (gerechtigheid, vrede). Omdat tikoën olam geen halachisch uitgewerkt concept was, kon de orthodoxie niet veel met dit ideaal. De liberale geleerden, rabbijnen en bestuurders (reform en conservative) gebruikten de agada om dit toekomstperspectief uit te werken. Vooral in de Verenigde Staten is dit buitengewoon goed gelukt en vandaar heeft het zich via Joodse gemeentes – liberaal, orthodox en anders – verspreid over bijkans de hele wereld. In Israël daarentegen speelt tikoën olam een zeer bescheiden rol. Twee citaten ter illustratie uit de hoek van het progressieve jodendom in Amerika. 'Reform Joden zijn per-

sonen die de stem van de profeten in hun hoofd horen; die betrokken zijn bij de niet aflatende tikoën olamactiviteiten; die streven naar de verbetering van de wereld waarin zij leven' (website Union of Reform Judaism). En: 'Tikoën olam is voor de meeste jonge Joden de toegangspoort tot een geëngageerd Joods leven' (rabbijn Rick Jacobs, 2013).

Waar gaan de talloze tikoën olamprojecten in Amerika over, wat zijn de specifieke thema's? Onder meer ecologie, giftig afval, aids, kunst, feminisme, voeding, abortus, homohuwelijk, globalisering, genocide, nieuwe media (zie ook het kader over het tikoën olamproject van Jong Netzer). Kennelijk betekent tikoën olam tegenwoordig alles wat gunstig wordt geacht voor de hele wereld.

Veralgemening

Maar is het wel een onverdeeld succes als elke wereldverbeteraar zich op tikoën olam gaat beroepen? Als de christelijke president van de Verenigde Staten – Barack Obama – het als zijn leidend principe ziet? Of neem bijvoorbeeld Peter Salovey (oorspronkelijk Soloveitchik), de president van Yale University en hoogleraar psychologie aldaar. Bij het uitreiken van de bul aan afgestudeerden zei hij in mei van dit jaar: 'Wat zijn uw verplichtingen na Yale? Ik wil u vandaag een ongebruikelijk antwoord geven. Het doel in het leven is dit: de wereld verbeteren. In de Joodse traditie heet dit tikoën olam, letterlijk: de wereld herstellen'.

Deze veralgemening, deze alomvattendheid van het begrip kan ook zijn keerzijde hebben. Dat is het geval wanneer de noodzakelijke balans tussen droom (tikoën olam) en werkelijkheid (het leven van alledag),

tussen profetische utopie en rabbijs pragmatisme, tussen agada en halacha wegvalt. Sjabtai Tsvi (1626-1676) was niet de eerste valse messias en ook niet de laatste; Bar Kochba (tweede eeuw gewone jaartelling) had messianistische aspiraties en vele Duitsers zagen in Adolf Hitler (1889-1945) hun Verlosser. We moeten er zorg voor dragen dat dit soort megalomane figuren zich zoiets als tikoën olam niet toeëigenen en catastrofes veroorzaken. Maar we moeten ook niet blijven steken in luchtfitserij onder de vlag van de perfectionering van de wereld. Het mag dan zo zijn dat progressieve Joden 'de stem van de profeten in hun hoofd horen', ze moeten ook met beide benen op de grond blijven staan.

Bronnen:

Ido Abram, *Joodse traditie als permanent leren*, 1980/1986.
Levi Cooper, *The Assimilation of Tik-kun Olam*, 2014.
Hillel Halkin, *How Not to Repair the World*, 2008.
Yair Rosenberg, 'Yale President Calls on Graduates To Commit to Tik-kun Olam', 2015. Zie ook: www.youtube.com/watch?v=qYVxpWsMRnM.
Jonathan Sacks, *Tikkun Olam; Orthodoxy's Responsibility to Perfect G-d's World*, 1997.

De haan signaleert als eerste de overgang van duisternis naar licht, van ballingschap naar verlossing. Hij is symbool van omkeer en bevrijding. Eerst nog gescheurde gebedsmantels (boven), dan mensen die de *hora* dansen (onder). De tegenstellingen wijzen op de heling van de gebrokenheid in het bestaan, voorbereid door de terugkeer van het Joodse volk naar eigen land. **MvL**

Malchoet (koninkrijk), kleurets, Marcus van Loopik (2013)

Tikoen Olam – Netzer

Jong LJG-Netzer is de jongerenvereniging van het Nederlands Verbond voor Progressief Jodendom. Haar activiteiten richten zich op drie verschillende leeftijdsgroepen: de 12-16 jarigen, de 17-22 jarigen en de 23-30 jarigen. Samen met Netzer-jongeren uit Engeland organiseerde zij in de zomer van 2014 in Amsterdam een vijfdaags tikoén olam project voor jongeren rond de 18 jaar. De jongeren deden vrijwilligerswerk op verschillende plekken in Amsterdam.

Onder meer bezochten ze het verzorgingshuis Beth Shalom om daar met de bewoners en leden van de LJG een leuke middag te hebben. Ze haalden een vies verwaarloosd huis vol met troep leeg. Ze bezochten de Gay

Pride parade en deden mee aan een workshop over het accepteren van gender en seksualiteit in de Joodse gemeenschap. Ter voorbereiding van een bezoek aan Artis met jongeren uit het Sinai Centrum was er een workshop over mensen met een beperking. Er waren bezoeken aan de Portugees Israëlitische Gemeente en het Joods Historisch Museum, er werd uitgegaan en lekker gegeten. De sjabbat werd in de sjoel van de LJG Amsterdam gevierd en tijdens de vijf dagen waren er uiteraard geanimeerde discussies over tikoén olam.

Vanwege het succes van het project wordt het dit jaar in juli geprolongeerd: <http://www.verbond.eu/nl/activiteiten-2>.